

Бібліотечно-інформаційне обслуговування в умовах розвитку електронного середовища

У роботі секції «Бібліотечно-інформаційне обслуговування в умовах розвитку електронного середовища» взяли участь провідні фахівці Центральної наукової бібліотеки імені Якуба Коласа НАН Білорусі, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН, Державної наукової медичної бібліотеки України, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, Національної академії Служби безпеки України, Рівненського державного гуманітарного університету, наукові співробітники та провідні фахівці НБУВ.

Проблематика доповідей охоплювала широке коло питань, пов'язаних із визначенням пріоритетних завдань, які постають перед провідними науковими бібліотеками України та Білорусі в умовах модернізації інформаційної інфраструктури, впровадження інформаційних і телекомунікаційних технологій з метою ефективного формування і використання національних інформаційних ресурсів. Основну увагу було присвячено питанням управління електронними ресурсами в сучасній бібліотеці, захисту та правовим проблемам доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів, вдосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування у бібліотеках усіх типів в умовах стрімкого розвитку сучасних електронних технологій, особливостям організації обслуговування електронними ресурсами.

Зокрема, учасники секції відмітили, що у сучасному світі глобальної інформатизації визначальним моментом є співіснування друкованих та електронних джерел інформації. У цьому зв'язку значно змінюється роль та розширюються функції бібліотек як основних накопичувачів інформаційних ресурсів. Для задоволення потреб сучасного читача/користувача, забезпечення оперативного доступу до всіх бібліотечно-інформаційних ресурсів як власного виробництва, так і придбаних бібліотекам конче необхідно освоювати і застосовувати сучасні досягнення в галузі інформаційних, комунікативних і мультимедійних технологій.

У вступній доповіді **А. Г. Бровкіна**, заступника генерального директора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), канд. іст. наук., с. н. с., підкреслювалося, що на сьогодні найголовнішим завданням у бібліотечній справі є формування національного інтелектуального ресурсу, організованого на основі інтелектуальних інформаційних технологій та забезпечення максимального доступу до електронних ресурсів бібліотек з урахуванням правової нормативної

бази і кадрового потенціалу бібліотек. Доповідач підкреслив, що Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського як лідер у сфері створення загальнодоступних масивів інформації активно продовжує формування електронних фондів. Трикомпонентна структура інтегрованих інформаційних ресурсів наукової електронної бібліотеки, яка включає бібліографічні, реферативні та повнотекстові бази даних, дає змогу максимально повно задовольняти інформаційні потреби всіх категорій користувачів. За кількістю звернень (8 тис. щодоби) наукова електронна бібліотека перевищує відвідування Бібліотеки в цілому, що свідчить про якісне її наповнення. В цьому контексті зазначено, що бурхливий розвиток комунікаційних мереж створює підвищені вимоги до оперативності інформаційного забезпечення, ставлячи його на якісно новий рівень, що, своєю чергою, вимагає від спеціалістів, обслуговуючих підрозділів більш ретельного ставлення до можливостей інформаційних технологій.

Доповідь віце-президента з інформаційного забезпечення, директора Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» **Т. О. Ярошук** «Управління електронними ресурсами в сучасній бібліотеці» було присвячено питанням управління електронними ресурсами в сучасній бібліотеці. Було визначено основні стратегії розвитку бібліотек у даному аспекті, а також основні етапи технологічного (життєвого) циклу електронних ресурсів з урахуванням комплексу взаємопов'язаних бібліотекознавчих, інформаційно-технологічних та нормативно-правових питань. Акцентовано увагу на таких особливостях, відмінних від традиційних технологій, як: технічні аспекти доступу, правові питання (ліцензійні угоди), вивчення статистики користування, популяризація таких ресурсів через електронний каталог та веб-сайт тощо. У доповіді було представлено основні програмні продукти для управління електронними колекціями.

Зав. сектору Центральної наукової бібліотеки імені Якуба Коласа НАН Білорусі **Н. Г. Комарова** ознайомила учасників секції з позитивним досвідом організації мобільного обслуговування в секторі довідково-інформаційного сервісу та проблемами, які виникають в процесі роботи. Доповідачка підкреслила, що така форма співробітництва бібліографа і користувача, яка існує у бібліотеці на сучасному етапі, піднімає довідково-інформаційне обслуговування на якісно новий рівень. Основний результат – це підвищення ефективності використання електронних ресурсів, мобільна навігація мережею, підготовлений до самостійної роботи користувач.

Представники Державної науково-педагогічної бібліотеки (ДНПБ) України імені В. О. Сухомлинського ознайомили учасників секції із основними досягненнями Бібліотеки в галузі формування фонду, створення реферативної інформації з психолого-педагогічних питань та інформаційного забезпечення фахових потреб освітян. Так, зав. відділу **Н. С. Плужнікова** у своєму виступі охарактеризувала методи реалізації основних принципів формування фондів вищих навчальних закладів, а саме науковий відбір літератури, координація комплектування, вичерпність відбору документів відповідно до профілю вищого навчального закладу та інформаційних потреб користувачів, систематичність поповнення фондів, використання різних джерел комплектування та доукомплектування. Методика моніторингових досліджень, яка застосовується для прогнозування формування фонду ДНПБ, сприяє успішному виконанню одного із основних завдань – максимально повного формування фондів відповідно до профілю навчального закладу та інформаційних потреб користувачів.

І. Й. Коваленко, зав. відділу ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського, висвітлює досвід Бібліотеки у створенні реферативної продукції в умовах модернізації освіти. У доповіді зазначено, що на сучасному етапі Бібліотека є активним учасником проектів зі створення загальнодержавної реферативної БД «Україніка наукова» та УРЖ «Джерело». Реалізація цих проектів здійснюється шляхом включення рефератів публікацій психолого-педагогічної тематики до відповідних БД, що сприяє задоволенню потреб фахівців освітньої галузі щодо інноваційних процесів та новітніх тенденцій у розвитку педагогічної науки і організації практичної підготовки у навчальних закладах України та за її межами.

Доповідь наукового співробітника ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського **В. П. Здановської** було присвячено видавничій діяльності Бібліотеки. Розроблено модель системи інформаційних документів (бібліографічних, реферативних, оглядово-аналітичних) та згідно зі «Зведеним планом інформаційно-видавничої діяльності» розпочато підготовку і видання різних типів бібліографічних посібників з актуальних психолого-педагогічних питань на паперових та електронних носіях, а також науково-методичних посібників на допомогу бібліотекам освітньої галузі.

Питанням удосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування в умовах розвитку електронного середовища, вивчення характеру і динаміки інформаційних потреб різних категорій користувачів та ефективності використання різних засобів доступу до інформації, видів і форм очікуваних послуг, асортименту електронної продукції бібліотечних установ було приділено окрему увагу.

Так, канд. іст. наук, зав. відділу НБУВ **Н. Ю. Каліберда** доповіла про результати моніторингового дослідження ефективності використання електронного каталогу НБУВ в залах природничого і технічного

профілю. Зокрема доповідачка відмітила, що удосконалення технологій формування науково-інформаційних ресурсів та обслуговування неможливе без досліджень походження, характеру і динаміки інформаційних потреб користувачів. Одним з основних критеріїв оцінювання досконалості бібліотечних технологій є аналіз ступеня задоволення інформаційних потреб споживачів та ефективності використання різних засобів доступу до інформації. Аналіз практики доводить, що проблема формування інформаційної культури споживачів, їх умінь користуватися інформаційно-пошуковими системами, електронними носіями інформації, а також професійна компетенція бібліотечного персоналу залишається актуальною для дослідження як з наукової, так і з практичної точки зору. Комплексність таких досліджень дозволяє оперативно коригувати технологічні цикли системи обслуговування, вводити у бібліотечну практику інновації як змістовного, так і організаційно-управлінського типів.

У спільній доповіді зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Т. М. Коваль** та м. н. с. **Л. О. Туровської** викладено результати комплексних моніторингових досліджень, об'єктом яких були обрані інтранет-ресурси НБУВ як чинник оперативного та найбільш повного задоволення інформаційних читачських потреб. Основними завданнями досліджень були: вивчення складу користувачів нових комп'ютерних технологій, тематичний аналіз їх запитів, оцінка читачської поведінки при користуванні інтранет-ресурсами та аналіз ефективності їх використання в залах гуманітарного профілю, з подальшим розробленням рекомендацій щодо удосконалення пошукових можливостей електронних систем та розширення спектра електронних бібліотечних послуг. Значний масив зібраної фактографічної інформації та отримані результати дали змогу оперувати ними, зіставляючи характеристики в хронологічному, тематичному аспектах, відстежувати зміни в інформаційних потребах різних груп читачів тощо. Дослідження довело, що застосування інтранет-ресурсів у залах гуманітарного профілю забезпечує загальнодоступність інформації, значно прискорює інформаційний пошук та гранично розширює пошукові можливості користувачів Бібліотеки.

Сучасні тенденції використання споживачами бібліотечно-інформаційних ресурсів у філії № 2 НБУВ охарактеризовано у спільній доповіді зав. філії, канд. іст. наук **О. М. Василенко** та м. н. с. НБУВ **Р. В. Поліщука**. Було висвітлено специфічні особливості обслуговування електронними ресурсами, надано оцінку стану бібліотечно-інформаційного обслуговування, охарактеризовано склад користувачів. Особливу увагу у доповіді звернено на технічні та організаційні проблеми, що виникають у користувачів у роботі з електронними ресурсами.

У доповіді с. н. с. ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського **Л. М. Заліток** висвітлено роботу читальної зали фонду В. О. Сухомлинського в умовах розвитку електронного середовища, її роль і значення для вив-

чення та популяризації педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, багатство колекції, яка представлена різними видами документів. Фонд комплектується періодичними виданнями, їх копіями, відео-, фотодокументами, музейними документами. Він налічує близько 4 тис. примірників документів, сформованих за 50 тематичними розділами; у трьох фотоальбомах зберігаються документи, які ілюструють основні віхи життя, педагогічної діяльності В. О. Сухомлинського та впровадження його ідей в сучасну освіту. Цей документний фонд дає змогу якнайповніше використовувати творчу спадщину педагога науковцями, дослідниками, вчителями-практиками, студентами не тільки України, а й усього світу.

М. н. с. НБУВ **О. О. Ісаєнко** проаналізував інформативність, наповнення та можливості веб-сайтів та веб-сторінок національних, провідних державних бібліотек України, зарубіжних бібліотек, що розміщені на території України, та провідних бібліотек ВНЗ України з точки зору задоволення інформаційних потреб і запитів користувачів. Було подано детальну характеристику можливостей та послуг, що пропонують бібліотеки через власні веб-сайти: наявність списків нових надходжень до фондів бібліотек та тематичних рекомендованих списків літератури, анотованих та ілюстрованих віртуальних книжкових, фото- та мистецьких виставок, виконання віртуальних довідок, замовлення документів через інтернет, інформування про нові надходження чи вибіркоче розповсюдження інформації через електронну пошту, електронна доставка документів.

Загальним теоретичним та практичним аспектам розвитку інтернет-технологій у бібліотеках України було присвячено виступ м. н. с. НБУВ **М. О. Гончаренко**. Розкриті основні етапи та шляхи долучення наукових бібліотек до світового інформаційного простору за допомогою інтернет-технологій. Досвід з використання інформаційних технологій розглянуто на прикладі таких провідних бібліотек, як Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка (ХДНБ) та Одеська державна наукова бібліотека імені М. Горького (ОДНБ).

У доповіді м. н. с. НБУВ **О. М. Лопати** висвітлені основні напрями роботи щодо забезпечення користувачів залив періодичних видань електронними інформаційними ресурсами та документами на CD-ROM, оприлюднені результати бібліометричного дослідження використання електронних періодичних видань: основні категорії користувачів, їхні інформаційні та тематичні потреби; визначено роль автоматизованих інформаційно-пошукових систем у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні та проаналізовано сучасний стан реалізації їх інформаційно-пошукових можливостей для формування електронних бібліографічних ресурсів онлайн-доступу.

Проблемам, з якими стикаються на сучасному етапі служби МБА і ЕДД в Україні, було присвячено виступ м. н. с. НБУВ **В. Л. Гирич**. Вона зазначила, що до основних проблем належать: недостатня розвиненість

національних електронних ресурсів, незадовільний рівень комп'ютеризації бібліотек (технічного і програмного забезпечення) та інформаційної культури населення, недостатнє загальне фінансування бібліотек України, обмеженість доступу до міжнародних бібліотечних ресурсів, неузгодженість у здійсненні розрахунків за міжнародні інформаційні послуги МБА і ЕДД, відсутність правового захисту прав інтелектуальної власності тощо. Розв'язання цих проблем потребує від держави значних капіталовкладень як у розвиток національної інформаційної інфраструктури, яка є сукупністю територіально розподілених державних і корпоративних інформаційних систем, ліній зв'язку, мереж і каналів передання даних, засобів комутації і управління інформаційними потоками, а також відповідних організаційних структур, правових і нормативних механізмів.

Аспірантка Рівненського державного гуманітарного університету **Л. Ф. Трачук** у своєму виступі відмітила, що в останні десятиріччя у сферу бібліотекознавчих досліджень та практичної діяльності стрімко ввійшов термін «віртуальна реальність». Для обслуговування нової генерації споживачів інформації, які використовують переваги віртуального пошуку, виникли нові види послуг: пошук в електронних каталогах, виставлених на сайтах бібліотек; віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування, віртуальні виставки. Саме віртуальні бібліотечні виставки, як новий засіб популяризації фондів, забезпечують користувачів ілюстрованою бібліографічною та фактографічною інформацією, доповнюючи її повними текстами і/чи довідковими статтями з інтернету. На думку доповідачки, віртуальні виставки надають користувачеві більші пошукові можливості, ніж бібліографічні посібники, представлені на сайтах бібліотек.

У доповіді м. н. с. НБУВ **І. А. Чабан** «Штрихове кодування видань учасниками книжкового ринку» було розглянуто досвід використання штрихових кодів друкованих видань у видавництвах, бібліотеках, книготорговельних і книготорговельних організаціях різних країн світу. Проаналізовано стан штрихового кодування друкованих видань суб'єктами книжкового ринку України.

Питанням підвищення кваліфікації кадрів було присвячено виступ м. н. с. НБУВ **В. О. Корнієнко**. Доповідка відзначила, що найактивнішу участь у заходах з підвищення кваліфікації співробітників НБУВ, за результатами проведених досліджень, брали наукові та провідні фахівці – 67 %, 4,6 % – представники допоміжних служб (редактори, художники, економісти, бухгалтери). Удосконалення знань комп'ютерних технологій – важливий напрям підвищення кваліфікації співробітників НБУВ, що значно сприяє впровадженню новачок в умовах розвитку електронного середовища.

Позитивно оцінивши роботу секції, його учасники рекомендували:

- Національним та провідним бібліотекам України

ініціювати розв'язання на державному рівні проблеми удосконалення правової та нормативної бази щодо використання науково-інформаційних ресурсів в умовах розвитку електронного середовища.

- Провідним бібліотекам та бібліотечним асоціаціям активно розвивати співробітництво на міжнародному, загальнодержавному, регіональному, галузевому рівнях з обміну досвідом та формування національного інтегрованого інтелектуального інформаційного ресурсу.
- Спрямовувати наукові дослідження на вивчення характеру і динаміки інформаційних потреб користу-

вачів бібліотек та ефективності використання різних засобів доступу до інформації для оперативного коригування технологічних циклів системи бібліотечно-інформаційного обслуговування, введення в бібліотечну практику інновацій як змістовного, так і організаційно-управлінського типів.

Н. Каліберда,

зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук

А. Бровкін,

заст. генерального директора НБУВ,

с. н. с., канд. іст. наук